

Beszélgetések a gyerekekről 7.

Hátrányos helyzetben

„A fizikailag, szellemileg vagy társadalmilag hátrányos helyzetben levő gyerekeknek az adott helyzet által megkívánt különleges kezelést, oktatást és gondoskodást kell biztosítani.”

(ENSZ-nyilatkozat, 1959.)

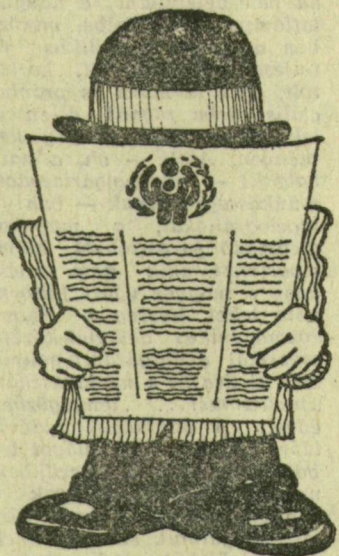
A hátrányos helyzet több évszázados történelmi kor káros maradványa, mely napjainkban bizonyos mértékig újratermelődik. Felnőtt emberek, kiváló tanárok, tudósok, művészek mondják, hogy a mai napig nem tudták pótolni azokat a hiányosságokat, melyeket gyermekkorunk tanyai, falusi környezetében, a világtól elzárt, osztatlan iskolák padjaiban el kellett szenvedniük. Miből adódik a hátrányos helyzet ma, mik a következményei, hogyan lehet korrigálni és megelőzni? Ezekre a kérdésekre válaszolt dr. Veczko József egyetemi docens, a JATE pszichológiai tanszékének munkatársa.

Amikor hátrányos helyzetről beszélünk, sokan bizonyos beidegződés alapján csak a falusi, tanyai környezetre gondolnak. Pedig hátrányos helyzet kialakulhat akár a Kárász utcán, és bármely társadalmi rétegben. A hátrányos helyzetet három tényező okozhatja. Az öröklött adottságok, genetikai tényezők magukban hordozzák az egyének lehetőségeit és korlátait, azt amivé lehetünk, és amivé nem lehetünk. Ilyen öröklött okokra vezethető vissza a testi és szellemi fogyatékos, de ilyen érzelmi és értelmi hátrány bekövetkezhet a későbbi időben is betegség vagy baleset következményeként. A másik kiváló tényező a szociális környezet mikro- vagy makrovilágában is felfedezhető. A személyiség akkor fejlődik az elvártnak megfelelően, ha az őt körülvevő szociális hatások megfelelnek az adott történelmi-társadalmi kultúrszintnek. Amennyiben a gyermek szociális környezete elmarad ettől a színvonalról, abban az esetben fejlődése nem éri el a kívánt mértéket.

Ezek a hatások lehetnek spontánok — a családi élet rendje, szokásai vagy éppen ziláltsága — és lehet tudatos, ami tulajdonképpen egyenlő a neveléssel. A harmadik ilyen meghatározó tényező az egyén öntevékenysége, aktív szerepe. A gyerekek nem töltjük tele a fejét ismeretekkel, nem verjük belé a tudást, hanem olyan feltételeket teremtünk, olyan hatásokkal gyakorolunk, olyan irányba tereljük, melyek benne élményeket váltanak ki, melyek aktivitásra készítik, ismeretszerzésre sarkallják — tehát a személyiség önmagát fejleszt, formálja.

A korszerű pedagógia és pszichológia az utóbbi évtizedben újra felismerte azt, hogy az egyént autonóm lénynek, személyiségnek kell felfogni, aki aktív részese önmaga fejlesztésének. A személyiség én-képe, én-tudása különböző időkben érik a gyerekekben. Aki nekik önmagukról való tudása később éri el a megfelelő szintet, úgy is hátrányos helyzetűvé válhat, hogy nem ismeri fel az adott időszakban a rá háruló feladatokat. Majdnem hiába van elégséges tárgyi ismerete, ha hiányzik a feladat-tudata.

Ennek vizsgálata az iskola-érettség megállapításának egyik összetevője. Természetesen ezek a tényezők összefüggnek egymással. A fejlett környezet impulzusai rávezetik a gyereket az életkori sajátosságainak megfelelő érdekei felismerésére és követésére. A hátrányos helyzet nemcsak műveltségbeli lemaradás, hanem a gyerek attitűdjének, szociális érettsége irányítási tudásának fejletlensége is. Legtöbbször csak műveltségbeli ismeretek hiányára gondolunk, amikor hátrányos helyzetről beszélünk. Pedig sokkal többről van szó. Például: az ember szociális lény, önmagát társas közegben tudja megvalósítani. Ezért meghatározóak a szülő-gyermek, a tanár-gyermek és a gyermek-társ kapcsolatok. És persze ezek között vannak objek-

tív (szülő, tanár) és szubjektív (baráti kör) kötődések. Ezek az utóbbiak rendkívül fontosak. A személyiség egyensúlyban maradásához nélkülözhetetlen annak tudata, hogy érzi a szeretetet, a védeltséget, számíthat másokra. A személyiség fejlődésének, tehát nélkülözhetetlen feltétele a szeretetteljes családi és társas légkör. A szélső pólusok illusztrálására álljon itt két József Attila idézet:

„Gondoljatok meg: Ezen a világon nincs senkim, semmim / S mit úgy hívtam; én, / az sincsen. Utolsó morzsáit rágom.” (Ki-beugrál). És: „Minden s mindenki szeret engem — / ember lettem a szerelemben. / Ember vagyok és olyan boldog, / mint, ha vannak, az örök boldogok.” (Minden, s mindenki).

— Milyen következményei vannak a személyiség fejlődési lemaradásainak? Miért szükséges ezeknek korai felismerése, és felismerése után mi a teendő?

— A korai felismerés azért szükséges, mert felelősek vagyunk azért, hogy minden egyén kifejlessze személyiségét lehetőségeinek maximumára. Ez érdeke az egyének és érdeke a társadalomnak. Ha az egyes ember hátrányos helyzetét megszüntetve boldogul, és sok ember boldogul, az visszahat a társadalom egészére. Hogy mit tegyünk? Leglényegesebb minél korábban felismerni a hátrányos helyzet forrásait, jelentkezését. Ideális az óvodáskor kezdetén, hároméves korban, ekkor legoptimálisabb a felismerés lehetősége és orvoslása. Ennek célja, hogy mind kevesebb legyen a korrekció. Nő az óvodák felelőssége: az óvodai nevelés színvonalának emelése, az iskolák objektív feltételeinek gyors ütemű gyarapodása, az oktatási eszközök elterjedése, és a pedagógusok felkészültsége mind előfeltétele a munkának.

Nem elég csak a tárgyi feltételeket megteremtteni, rendkívül szükséges az óvodák, iskolák jó klímájának kialakítása. Az a légkör, ahol a gyermek jelentősnek, fontosnak érzi magát, a tömegoktatásban nem vész el, érzi és tudja, feladatait, lehetősége van képességei kibontakoztatására, érzelmi életének gazdagítására. Minél fiatalabb korban éri a gyereket a károsodás, s minél korábbi a felismerés, annál nagyobb a valószínűsége, hogy be tudja hozni társait. Lehet persze olyan eset, a környezeti és egyéni hátrányok olyan egybeesése, mely végigkíséri az ember életét.

— Hogyan fogalmazható meg a korrekciós nevelés lényege, milyen pedagógiai eszközöket és módszereket követel ez a munka?

— A korrigáló nevelés lényege a személyiség egyensúlyának megteremtése. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az iskoláskorú gyerekek általában azonosulni készek új környezetükkel, nyitottak, viszonylag könnyen lehet velük kapcsolatot teremteni még akkor is, ha elég gyakori a gátlásos típus. Az egyénhez vezető legbiztonságos út a közösségi lehetőségekkel egyidőben az egyéni bánásmód sokszínű rendszerének kialakítása a gyerek életútjának és személyiségének ismeretében. Csak ez teszi lehetővé, hogy a nevelő tevékenység-variációsort alakítsa ki.

A megoldás egyik formája a korrekciós osztály, ahol az értelmi képességek lemaradását rendezhetik, ahol mód van az egyéni foglalkozásra, és ahol rendezhetőek a szociális és érettség-beli hátrányok is. Minden előfeltétel és tévhit indokolatlan, a gyerekek többsége a korrekció után zavartalanul folytathatja tanulmányait. Ritkán gondolunk arra, hogy az ember erkölcsi-szociális értékei az őt körülvevő emberek és a kultúrákban levő minták inspirációjával jönnek létre, alakulnak ki a serdülőkorban. Ha a hátrányos helyzet nem rendeződik, nemcsak tudásbeli lemaradással kell számolni, hanem a társadalomerkölcsi értékrendjétől való lemaradással is.

— Szocialista viszonyaink között előjön-e az idő, amikor megszűnik hátrányos helyzetet előidéző objektív háttér és eltűnnek a hátrányos helyzetű gyerekek?

— E káros történelmi maradvány a mi társadalmunkban tendenciájában mindenképpen eltűnik. Társadalmi szintű megoldása hosszabb időt vesz igénybe, mint azt sokan gondolták. A társadalom kultúrájának, a társadalmi rétegek műveltségének történelmi szintre hozása előfeltétel, amihez úgy tűnik, nem elég egy emberöltő. A társadalom erőinek tudatos és komplex összefogására van szükség.

A gazdasági fejlődés, a termelési tevékenység, a munkakörülmények javítása, a tudományos-technikai forradalom eredményeinek beépülése életünkbe, az oktatási rendszer korszerűsítése, életünk minőségének, műveltségünk színvonalának emelkedése, a kultúra kínálata, a szocialista erkölcsi értékrend erősítése mind szükséges ahhoz, hogy ez a probléma néhány évtizeden belül véglegesen megoldódjon.

TANDI LAJOS

Megkérdeztük...

A szándékban energia van

Van olyan szakma bőven, ami nem fordul meg a gyerekek fejében. Talán egy se mondja, ha török, ha szakad, ő a központi fűtések távvezetékét szereli majd, mert ennél szebb szakma nincs a világon. Külszerkesztő akartam én lenni, nem csőszerező. Most is szeretem a nyelveket, jövőre németből akarok felsőfokú vizsgát tenni. Azt nem hiszem, hogy a vállalat nagyjai tudnák, milyen terveim vannak vele, nem álltam még oda senki elé, hogy számítsanak rám. Majd ha túl leszek a vizsgán, megpróbálom először valami másodállást kinézni magamnak, aztán fokozatosan áthajózni más pályára. Rá vagyok kényszerítve, a bal karomat már nem érzem, nem is nagyon tudom használni. Akármilyen történhet a másikkal, mi lesz akkor a két gyerekemmel? Lehet, hogy sajnálnának, de nekem nem az a dolgom, hogy sajnáltsam magam, hanem az, hogy gondoskodjam róluk.

Hat évet vártunk a lakásra. Mi építjük az új házakat, néztem mindig, ez a lakás lenne jobb, vagy az. Mindig más költözött bele, egyszer aztán rámszakadt a szerencse. Szövetkezeti lakást kaptunk. Azóta törlesztünk, lakást is, bútor is, nem nagyon kell törnünk a fejünket, hová tegyük a pénzt. Minden szombatban és minden vasárnap maszek kőművesnél dolgozom, pedig ötezer forint átlagosan a fizetésem. Biztosan lejjebb lehetne srófolni az igényeket, sokszor belegondoltam, most kellene lazábbra fogni egy kicsit a gyeplőt, amíg fiatalok vagyunk, de nem megy. Havi háromezer forintot elvisznek a törlesztések.

A vállalattal nekem semmi bajom nincs, jól is érzem itt magamat. A fiatalabbak talán azért nem tülekednek ide, mert ebédlő, fürdő, szociális gondoskodás, munkavédelmi figyelem itt nem nagyon van. Gyorstalpaló átképzős tanfolyamon lettem én szerelő, a személyi igazolványomba az van beírva, hogy szakképzettségem nincsen. Más vállalat nem is ismerne el szakmának, nagyon el se mehetnék innen. Egyelőre nem bánom, mondom, itt nekem jó.

Biztosra veszem, senki el nem hinné, hogy az áremelkedésekről külön véleményem nincsen a munkásnak. Irja csak meg nyugodtan, hogy mellbe vágott bennünket. Olyan embert pedig ne nagyon keressen, aki azt mondja, jaj de jó, hogy ez is drágább lett, meg az is. Nem jó az, ha beteg emberekkel képzelem tele valakit az országot. Nagyon kérem, azt is írja meg, hogy meghánytuk-vetettük mi a magunk esze szerint, és egy csomó dologra azt mondjuk, nem rajtunk múlik, és segíteni se mi tudunk rajta. Olyan ez az egész, mintha új szemüveget kapna a rövidlátó: kezdjük észrevenni, amire eddig egyszer se gondoltunk. Minden új házban akkor lesz meleg a víz, ha mi bevezetjük. Rajtunk múlik tehát, hogy fűteni lehessen az új házakat. Egyszer se fordult meg a fejemben eddig, hogy mi eljövünk hazulról korán reggel, és délután ötkor érünk haza, télen mégis fűtik egész nap a lakásunkat. Nemcsak a miénket, hanem másét is. Ha nekem kellene kiszámítanom, mennyi energiát pocskolkolunk így el, földelnánk, nem vállalnám. De nem is értem, mi a jó ebben.

Elzárni nem lehet központilag a fűtést nappal, mert sok gyerek és öreg marad otthon, azokat nem tehetjük ki a hidegnek, de se én, se maga nem csavarja le a radiátor csapját, mert így is annyit fizetünk, meg úgy is. Inkább kinyitjuk az ablakot. Könnyen meg lehetett volna úgy csinálni a központi fűtést, hogy mindenki a saját zsebére melegedne. Egy kicsivel kellene csak hosszabb cső hozzá, de annak az ára már a második hónapban megtérülne. Viszont olyan konstrukciós változás kellene, hogy mérni lehessen minden lakás fogyasztását. Vigyá-

zunk a villanyra, mert a zsebünkre megy. Vigyáznánk a melegegre is sokkal jobban.

Raktáros voltam azelőtt ennél a vállalatnál, éppen be akartak választani az igazgatótanácsba, amikor ide jöttem. Ezt az egyet sajnálom, jó lett volna belelátni a vállalat kártyáiba is. Váltig azt mondom, sok mindent meglátunk mi innen a melegvizes árok felekéről, és sántán ketyeg annak az esze, aki a mi véleményünket nem veszi figyelembe, de jó lenne tudni sok miértnek az okát is. Összejövünk mi sokszor, csapunk mi akkora vitát, öröm hallgatni, de ha megfeszülünk, akkor se tudjuk kitalálni, miért nem volt nekünk három hónapig munkánk. Tettünk-vettünk, takarítottunk. Ahogy magának meg nem mondták, hol szaladt be a madzag, úgy nekünk se szólt senki. Nem tudom, miért?

Lenne alkalom arra, hogy elmondjuk a véleményünket, biztatnak is bennünket, hogy szóljanak hozzá, elvtársak, de nem nagyon szól senki. Sokszor egymást fojtogatjuk az érvekkel, ha magunk között vagyunk, amikor oda kerülünk, hogy most kéne szólni, akkor meg hallgatunk. Nem biztos, hogy én mondom ki az igazat, az lenne a jó, ha mást is megkérdeznék, de nyugodtan elmondom, mire gondolok. Ebben az évben még csak két termelési tanácskozási volt, mi csak az egyikre mentünk, mert éppen nagyon kellett dolgozunk, amikor a másodikat tartották. Azon az egyen is hallgattunk.

Nekem az az érzésem, hogy sok a szertartás. Beülünk valahová, nem avval kezdik, hogy maguknak mi fáj, emberek, hanem nyakunknak bennünket egy beszámolóval. Abban aztán van szó tervről is, teljesítésről is. Ha nagyon mondják, azt is elhiszem, hogy a mi tisztánlátásunkat akarják segíteni, de nem látunk tisztában. A vállalati nagy szám nekünk annyi, mint egy marék homok. Ki nem találjuk, hogy melyik számhoz kellene odaragasztani a mi bajunkat, figyelni se, követni se nagyon tudjuk. Nem én vagyok itt egyedül, aki érettséggel dolgozik, mégse tudunk eligazodni a beszámolókon. Az is megfordult már a fejemben, azért csinálják így, mert tudják, meleg dolgozunk így nem vet föl senki. Csak hogy most a nyakunkra égetek ám a meleg dolgok, a hallgatás nem vezet jóra. Szakszervezeti ember vagyok, tudom, hogy a demokráziámsz fórumai kiéplültek, csak eddig nem nagyon kapaszkodtunk beléjük. A magunkfajta ember szerepét nem akarom eltölteni, de azt azért tudom, hogy a mi munkánk nélkül előbbre nem jut az ország. Azt is tudom, hogy nem beszélünk kell, hanem dolgozni. De ha valakinek mondania valójában van, azt muszáj kimondania. Elgondoltam, hej de sokszor: ha nem mi mennénk el valahová, hogy fölszólaljunk, és elmondjuk a véleményünket, hanem ide jönne közénk, aki valóban kíváncsi rá, de másképpen állna az ábra! Olyan valaki, aki hallgatni is tudna, és válaszolni is. A végén biztosan oda jutnánk, hogy köpjünk a markunkba, és dolgozzunk, mert minden nótának ez lehet csak a vége, de hamar kiderülne, egy-egy jó gondolat mikor váltott át rossz vagányra. Most eljutottunk oda, hogy minden épeszű ember segíteni akar a maga tehetsége szerint. Közös a felelősségünk, együtt kell lépünk.

Tudom én, az is igazat mond, aki azt hirdeti, nehéz napok jöttek az országra, azért nehéz a vállalatnál is, és mégse itt kezdeném. Ez csak magyarázatra jó, ösztönzésre kevés. Ha ott kezdjük, hogy nekünk is másként kell dolgozunk, akárcsak a többieknek, akkor hamar észrevesszük, hogy ebben a szándékban irtózatosan nagy energia van.

(Elmondta Bíró József, a DÉLEP dolgozója.)

HORVÁTH DEZSÓ

Orsovai Emil

Mozdulat

Hol a meg nem történt én reménye egy másik ország mintáit a tied agyadba-robbantott emlék-tárnak ha mint az ághegyen fészol sebek

azt várnád a semmi gyermekei csoszszanó léptük nyom-szivárvány üzenetek szélütött karja most zuhan le valami csoda ami mégse vár már

de országutak a sáppadt szoba csöndje zsemeid villanyárban gyertyafény üsd föl a jelent ez a minden könyve mit olvastál belőle annyit érsz

betűi pillanatba-dermedt mozdulat